

(UDVARIAS) DIREKTÍVÁK A KÖZÉPKORI KATALÁNBAN

NAGY C. KATALIN¹

1. Bevezetés

A jelen tanulmányban bemutatott nyelvtörténeti kutatás egy nagyobb projekt részét képezi, amely akaratot, hajlandóságot kifejező igékkel alkotott perifrázisok használatának feltárására irányul a középkori katalánban és spanyolban. A XIII–XVI. századi szövegeket tartalmazó korpuszra épülő kutatás eddigi eredményei arra utalnak, hogy a *pensar* 'gondol', *voler* 'akar' és *plaire* 'tetszik' igék felszólító értelmű formáival alkotott igei szerkezetek direktívák végrehajtására voltak alkalmasak a katalán nyelv vizsgált nyelvállapotában. Egyes használataik feltehetőleg udvariasnak számítottak és a vizsgált korszakban már erősen konvencionalizálódott alakzatokról van szó. A vizsgálat tehát a történeti beszédaktus-kutatás és a történeti udvariasság kutatás területéhez tartozik. A történeti beszédaktus-kutatás fiatal, dinamikusan fejlődő kutatási terület (l. Arnovick, 1999; Traugott – Dasher, 2004 [2002]; Taavitsainen – Jucker, 2007; Kohonen, 2007; Jucker – Taavitsainen, 2008). A vizsgált problémakör mind elméleti, mind gyakorlati szempontból érdekes. Az elméleti vonatkozások az indirekt direktívák lehetséges végrehajtási módjait érintik, hiszen a vizsgált esetek egy speciális, más nyelvekből kevésbé ismert stratégiát példáznak. A gyakorlati vonatkozások pedig a történeti beszédaktus-kutatás módszertanát érintik. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa ennek a kutatási projektnek egy kis szeletét, nevezetesen a *plaire* 'tetszik' igével alkotott igei szerkezetek egyes használatait a középkori katalánban.²

A tanulmány felépítése a következő. A bevezető után, a 2. pontban a nagyobb kutatási projekt adatait és módszereit mutatom be, a 3. pontban pedig a vizsgált jelenséget, egy-egy példát mutatva a három érintett katalán szerkezetre. A 4. pontban rátérek a kutatás elméleti vonatkozásaira és a közvetett direktívák végrehajtásának Searle (1975) által leírt lehetőségeiből kiindulva megmutatom, hogy e középkori katalán stratégiák egy olyan új eljárást képviselnek, amelyet Searle (1975) az angol nyelvre alapozott vizsgálata alapján nem vélt lehetségesnek. Az 5. pontban tárgyalom a korábbi kutatások eredményeit, amelyek egyes, a témához kapcsolható igei perifrázisok használatára vonatkoznak a katalánban és más újlatin nyelvekben. A 6. pont mutatja be a *plaire* 'tetszik' igével alkotott egyes igei szerkezetek használatát a középkori katalánban, míg a 7. pontban Brown és Levinson modelljében elemzem az ezek használatán alapuló udvarias nyelvhasználati stratégiákat. Az utolsó, 8. pont a konklúziókat tartalmazza.

¹ A tanulmány az MTA–DE–SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport támogatásával jött létre. Jelen írás a 2018. április 27-én Szegeden megrendezett *Újdonságok a szemantikai és pragmatikai kutatásokban* című konferencián elhangzott előadásom egy részének tanulmánnyá fejlesztett változata. Ezúton fejezem ki hálámat és köszönetemet Németh T. Enikőnek a tanulmány alapjául szolgáló előadáshoz fűzött inspiráló, segítő megjegyzéseiért.

² Nagy C. (2011) e projekt egy másik szeletét mutatta be: a középkori spanyol „*pensar de* 'gondol' + FI” és „*querer* 'akar' + FI”, valamint a középkori katalán „*pensar de* 'gondol' + FI” és „*voler* 'akar' + FI” szerkezetek használatát, legrésztelésebben a legutolsót jellemezve középkori katalán parlamenti beszédekben.

2. A kutatás adatai és módszerei

A kutatás különböző műfajú, XIII–XVI. századi katalán szövegeket tartalmazó korpuszon alapul (narratív szövegek, pl. krónikák, levelek, parlamenti beszédek átíratái), amelyek részletes bibliográfiai adatait a Történeti szövegek c. pont tartalmazza. A kutatás újszerű módszertannal igyekszik megfelelni a beszédaktus típusok történeti korpuszban való azonosításában és elemzésében rejlő kihívásoknak (vö. Kohlen, 2000, 2007; Jucker – Taavitsainen, 2000). Egyrészt a vizsgált szerkezetek környezetében előforduló, beszédaktust megnevező igéknek elkülönítettem a performatív vs. leíró használatú formáit (vö. Austin, 1990 [1962]:74, 77–78; Taavitsainen – Jucker, 2007:112–113), másrészt külön is megvizsgáltam a párbeszéd vs. narratív szövegrészekben talált előfordulásokat. Ezen kívül a „formától a funkcióig” haladó megközelítést a „funkciótól a formáig” haladó elemzési módszerrel igyekeztem ötvözni (vö. Jacobs – Jucker, 1995). Jelen tanulmányban azonban elsősorban a tárgy tudományos eredményeket mutatom be, terjedelmi okok miatt a módszertani megfontolásokra részletesen nincs lehetőségem kitérni (ehhez l. Nagy C., 2011).

3. A *pensar* 'gondol', *voler* 'akar' és *plaire* 'tetszik' igékkel alkotott szerkezetek a korpuszban

A vizsgált jelenség mélyebb megértése végett tekintsük előljáróban a szóban forgó szerkezetek egy-egy példáját! Az (1) előfordulás Muntaner krónikájából származik, amely a XIV. század első harmadában íródott. Kontextusa a következő: az aragón csapatok a kalábriai partoknál portyáznak, a kalábriaiak odajönnek az admirálishoz és kegyelmet kérnek, szövetséget ígérve. Kérésüket egy, a *plaire* 'tetszik' igével alkotott szerkezetet használva hajtják végre:

- (1) *E així, plàcia-us que no ens façats aquell mal que poriets.* (Munt I 125)
'Így hát **tessék neked, hogy** ne tedd meg velünk azt a rosszat, amit megtehetnél.'

A *pensar* 'gondol' igével alkotott szerkezet (2)-ben látható előfordulása I. Jakab krónikájából származik, amelyről Bruguera (1981:42) megkockáztatja a feltevést, hogy archaizáló nyelvezetének köszönhetően a legkorábbi nyelvállapotot tükrözi a fennmaradt híres katalán krónikák közül³. A kérdéses megnyilatkozást az egyik nemes mondja a királynak:

- (2) *Seyor, pensats de cavalgar e de moure, que veus los moros que vénen.* (Jau 425)
'Uram, **szállj lóra és indulj (=4 gondolj lóra szállni és mozdulni)**, hiszen látod, hogy jönnek a mórok.'

A *voler* 'akar' igével alkotott szerkezet előfordulása III. Péter egyik parlamenti beszédből való, 1370-ből. E műfajban gyakori volt, hogy az érvelést bibliai idézettel támasztotta alá a szónok, ahogyan az alábbi (3) szövegrészben is láthatjuk. A Krónikákból (II, 32:7) vett

³ Az eredeti szöveg keletkezését 1229 és I. Jakab halálának időpontja (1276) közé tehetjük, a fennmaradt kéziratok azonban későbbiek, a legrégebbi 1343-ból származik.

⁴ A továbbiakban a „=” szimbólumot a szó szerinti jelentés megadására használom, amelyet zárójelben adok meg azokban az esetekben, amikor magyarul nem illeszkedne jól a kontextusba.

részletben Szancherib, AsszírIA kirÁlyA JeruzsÁlem elfoglalásÁra készül. A védekezés egyik elölkészületeként Hiszkija vezéreket állít a nép élére, majd buzdító beszédet intéz hozzájuk. A (3) megnyilatkozással a *voler* + főnévi igenév (*főnévi igenév* a továbbiakban: FI) szerkezetet használva bátorítja öket:

- (3) *Fets vostres afers vigorosament e siats confortats; no vullats haver paor ni temença del rei dels sirians ni de la gran multitut que ab ell és,* (Parl 45,30–31)
 'Legyetek erősek és bátrak! **Ne féljeteK és ne rettegjeteK (= ne akarjateK félni és rettegni)** AsszírIA kirÁlyától, és a vele levő sokasÁgtól.'⁵

Mit figyelhetünk meg e három megnyilatkozásban? Mindhárom esetben felszólító értelmű formáról van szó: a beszélő a hallgató valamilyen jövőbeli cselekedetét akarja elérni, tehát direktívákról beszélhetünk. Bár a felszólítás formailag a *plaire* 'tetszik', *pensar* 'gondol' és *voler* 'akar' igékhez kötődik, a tényleges cselekvést pedig alárendelt tagmondat vagy főnévi igenév írja le, a beszélő feltehetőleg e cselekvés végrehajtását szeretné elérni a hallgatótól, nem csupán az arra vonatkozó „tetszést”, „gondolást” vagy akaratot. Hogy nem használja egyszerűen a felszólító igealakot, annak feltehetőleg az az oka, hogy azt nem itéli megfelelőnek szándékai eléréséhez. De vajon miért? Talán udvariassági megfontolásból? Esetleg így szeretne nyomatékot adni mondandójának? Vajon milyen jelentést közvetítenek e szerkezetek? És vajon felcserélhetőek lennének a fenti kontextusokban? Kutatásomban e kérdéseket igyekszem megválaszolni. Jelen írásban a *plaire* 'tetszik' igével alkotott szerkezet egyes használataira koncentrálok, a másik két szerkezet bemutatására területmi okok miatt itt most nincs lehetőség. Ezek használata, valamint a *plaire*-szerkezet további funkcióinak bemutatása további tanulmányok tárgyát képezi majd. E három szerkezet nemcsak leíró szempontból érdemes figyelemre, amikor is a középkori katalán nyelvhasználat jellemzését tűzzük ki célul, hanem rendkívül érdekes elméleti vonatkozásai is vannak, amelyeket a következő pontban tekintünk át.

4. Elméleti vonatkozások

Az (1)–(3) példákban látható kérészi stratégiák elméletileg két szempontból is érdekesek. Egyrészt, Searle (1988 [1975]:53) a közvetett beszédaktusokról írva a következőket mondja: „Az ilyen esetekben a mondat, amely egy bizonyos fajta illokúciós aktus illokúciós erejének jelzőit tartalmazza, kimondható úgy, hogy emellett végrehajtson egy másik típusú illokúciós aktust is.” Amennyiben a közvetettséget az illokúciós aktus típusok viszonyában értelmezzük, az említett példák nem közvetett beszédaktusok a searle-i értelemben, hiszen ebben az esetben egy direktívát hajtunk végre egy másik direktíva által (azaz az illokúciós erő megegyezik). Ugyanakkor beszélhetünk az illokúciós aktus típuson belüli közvetettségről: bár az elsődleges és a másodlagos aktus illokúciós ereje megegyezik, de propozíciós tartalmuk eltér.

⁵ A bibliai idézet magyar változatához a következő magyar nyelvű bibliafordítást használtam: *Biblia*. Budapest: Szent István Társulat. 1991. A szó szerinti jelentést pedig a szokásos módon, zárójelben adom meg.

Másrészt ezek az előfordulások a közvetettség olyan speciális eseteinek tűnnek, amelyet Searle (1988 [1975]:66) – az angol nyelvre vonatkozó megfigyelései alapján –, nem vélt lehetségesnek indirekt direktívák esetében, hiszen a közvetett direktívákat vizsgálva a következő általánosítást fogalmazta meg:

„4. ÁLTALÁNOSÍTÁS: S⁶ végrehajthat egy közvetett direktívát azáltal, hogy vagy állítja, hogy vannak, vagy kérdezi, hogy vannak-e jó vagy mindent elsöprő indokai A megtételére, kivéve, amikor az indok az, hogy H akarja vagy óhajtja stb. A-t megtenni, mely esetben S csak azt kérdezheti, hogy H akarja-e vagy óhajtja-e stb. megtenni A-t.”⁷

A vizsgált előfordulások azonban eltérnek ezen általánosítástól: a beszélő sem nem állítja, sem nem kérdezi, hogy a hallgató akarja-e vagy szeretné-e végrehajtani a kérdéses cselekvést, hanem felszólítja a hallgatót, hogy rendelkezzen az általa kért vagy javasolt cselekvés végrehajtására vonatkozó szándékkal, hajlandósággal, tetszéssel. Bár Searle (1988 [1975]:66, l. még Searle, 1975:72) hozzát teszi, hogy „vegyük észre, hogy ezek általánosítások, s nem szabályok”, a kérdéses esetek elméletileg érdekesek, hiszen egy a szakirodalomban eddig nem vizsgált lehetőséget példáznak. A közvetettség speciális esetei, hiszen bennük a beszélő a cselekvés végrehajtására való hajlandóságra szólítja fel a hallgatót. Ez a stratégia udvariasnak, kevésbé arcufenyegetőnek minősül, mint a direkt felszólítás (részletesen l. a 7. pontban). A továbbiakban térjünk át a korábbi szakirodalom vonatkozó eredményeire.

5. A korábbi kutatások eredményei

Nincs tudomásom olyan korábbi kutatásról, amely kifejezetten a jelen tanulmányban tárgyalt szerkezeteket érintené. Úgy tűnik azonban, hasonló szerkezetek nemcsak a katalán nyelvben, hanem egy kiterjedtebb régióban voltak használatosak a vizsgált korszakban (korábban magam is vizsgáltam a középkori spanyol *pensar* 'gondol' és *querer* 'akar' igékkel alkotott szerkezeteket, l. Nagy C. 2011), a szakirodalomban azonban ezekre nézve is csak szórványos utalásokat találunk. Montgomery (1988:105) egyes direktív beszédaktusok végrehajtásának módjait vizsgálva a középkori spanyol epikában megjegyzi, hogy bizonyos perifrázisok szolgálhattak a felszólítás enyhítésére: ezek között említi a „*pensar de* 'gondol' + FI” és a „*querer* 'akar' + FI” szerkezetet. Beardsley (1921:34) Menéndez Pidalt idézi, aki szerint a „*querer* + FI” szerkezet „erőteljesebbé teszi a kéréseket”, ugyanakkor „majdnem teljesen haszontalan” perifrázisnak nevezi, azaz úgy véli, a jelentéshez szinte semmivel sem járul hozzá. Maga Beardsley (1921:36) azonban úgy gondolja, hogy használata udvariasabbá tehetné a kéréseket, mert általa ki lehetett küszöbölni a felszólító formát. Továbbá említést tesz egy, a *veuillez* 'akar' igével alkotott hasonló francia szerkezetről,

⁶ Az idézetben „S” a beszélőre, „H” a hallgatóra, „A” pedig a szóban forgó cselekvésre utal.

⁷ Az eredeti szöveghely, amelyen az általam felhasznált magyar fordítás alapul Searle (1975:72): „S can make an indirect directive by either stating that or asking whether there are good or overriding reasons for doing A, except where the reason is that H wants or wishes, etc., to do A, in which case he can only ask whether H wants, wishes, etc., to do A.”

amely szintén udvarias forma volt. A korábbi szakirodalomban tehát részletes leírást nem találunk, megjelenik azonban benne három feltételezés: az akaratra utaló szerkezetek használata enyhíti, erőteljesebbé vagy pedig udvariasabbá teszi a felszólítást. Az „enyhíti a felszólítást” homályos megfogalmazás. Elképzelhető, hogy megfelel annak, miszerint „udvariasabbá teszi”, szemben állni látszik viszont az „erőteljesebbé teszi” hipotézissel, amelynek pontos jelentését szintén nehéz megállapítani. E homályosság oka, hogy e pusztán leíró jellegű megjegyzések nem építenek semmiféle történeti pragmatikai elméleti keretre.

A jelen tanulmányban tárgyalt *plaire*-szerkezet használatát sem tárgyalja a szakirodalom. Amint Alturo és Chodorowska-Pilch (2009:24) utalnak rá, a *plaire* 'tetszik' ige a XVI. század végén még használatban volt, de hamarosan vetélytársaként jelentkezett az *agradar* 'tetszik' ige, amely az informális nyelvhasználatban már a XIX. század végére kiszorította. A mai katalánban a *plaire* ige használata a formális diskurzusra korlátozódik, valamint egyes sztereotip kifejezésekben él tovább: pl. *si a Déu plau* 'ha Isten úgy akarja', *si us plau, sisplau* 'kérem'. Ez utóbbi, a ma is használatos *sisplau* és *si us plau* kifejezések és különböző változataik grammatikalizációja képezi Alturo és Chodorowska-Pilch (2009) kutatásának elsődleges tárgyát. Az eredetileg feltételes szerkezet (*si*+ részeshatározói komplementum + *plau* 'ha tetszik vkinek', vö. (8) példa) később diskurzusjelölői funkciót vett fel udvarias és kevésbé udvarias használatban. A szerzők (Alturo – Chodorowska-Pilch, 2009:20–21) egyéb nyelvekből is említenek hasonló jelentésváltozásokat korábbi szakirodalomra hivatkozva: az angol *please* < *if you please*, a francia *s'il vous plaît* vagy *s'il te plaît* és az oksztán *si a vos platz* kifejezések hasonló nyelvtörténeti alakulást mutatnak. A szerzőpáros szerint a katalán szerkezet grammatikalizációja olyan kontextusban indult meg, amelyben a beszélő valamely direktív beszédaktust hajtott végre. Véleményük szerint ez a címzett akaratára utaló feltételes szerkezet arra szolgált, hogy udvariasan elismerje, a címzettnek joga van nem figyelembe venni a beszélő akaratát. Később a kontextuális megszorítások enyhülése figyelhető meg, a későbbiekben pedig sztereotip udvariassági formulává vált. Alturo és Chodorowska-Pilch azonban nem térnek ki az általam vizsgált rokon formára, amelyben a beszélő felszólítja a címzettet a „tetszésre” egy kért cselekvésre vonatkozóan. Bár megjegyzik (Alturo – Chodorowska-Pilch, 2009:17, 3. lj. és 2009:19), hogy az általuk tárgyalt udvariassági formula mellett számos egyéb udvarias szerkezet is használatban volt a vizsgált történeti korszakokban, a *plaire* 'tetszik' ige felszólító értelmű alakjain alapuló használatot nem említik meg ezek között.

6. A *plaire que* és a *plaire* + főnévi igenév használata a középkori katalánban

A címzett tetszésére való utalás direktívák végrehajtásakor nemcsak az Alturo és Chodorowska-Pilch (2009) által leírt feltételes szerkezetben jelenhetett meg a középkori katalánban. Az általam bemutatott használat grammatikai szempontból valójában két szerkezetet takar, funkcionális szempontból azonban ugyanazon stratégiáról beszélhetünk. A szerkezetek előfordulásainak megoszlását a vizsgált szövegekben az 1. táblázat mutatja, e kétféleség okát pedig alább bővebben kifejthetjük majd. A szerkezetek a következők: (i) a *plaire*

ige felszólító értelmű, kötőmódú alakja (*plàcia, plagués*)⁸ + részeshatározói komplementum + a *que* kötőszó: 'tessék/tetsszen vkinek, hogy', (ii) a *plaire* ige felszólító értelmű, kötőmódú alakja (*plàcia, plagués*) + részeshatározói komplementum + főnévi igenév: 'tessék/tetsszen vkinek megtenni vmit'.

1. táblázat A *plaire* 'tetszik' ige felszólító értelmű alakjaival alkotott szerkezetek megoszlása

	Jau	Desc	Munt	Per	Parl	EpC	Ger	össz.
<i>plàcia/plaga que</i>	3	3	35	1	8	4	2	56
<i>plagués que</i>	3		22	-	-	-	-	25
<i>plàcia (de) + FI</i>	-	-	-	-	9	9	-	18
<i>plagués (de) + FI</i>	-	-	-	-	1	2	-	3
	6	3	57	1	18	15	2	102

A vizsgált szövegek e két szerkezet 102 előfordulását tartalmazták. Bár a 102 nem olyan kis példaszám egy történeti kutatásban, az előfordulások többféle típusra és használati árnyalatra bonthatóak, így kevés marad egy-egy kategóriában, ami kvantitatív érveket nem tesz lehetővé. Ennek oka egyrészt az, hogy, akárcsak a mai katalánban, a vizsgált nyelv-állapotban is meglehetősen gyakori volt a *sima* felszólító forma direktívák végrehajtásakor, valamint egyéb udvarias fordulatok is léteztek, így a vizsgált szerkezet csupán kisszámú kontextusra korlátozódik. Másrészt elképzelhető, hogy az általam vizsgált fordulatok elsősorban a beszélt nyelvhez köthetőek, így az írásos forrásokban megjelenési lehetőségük korlátozottabb. Harmadrészt, a valamely direktívát leíró részekben gyakran elégséges a beszédaktus megnevezése, az elbeszélő nem minden esetben tér ki a végrehajtás módjára, így elsősorban a párbeszédes részekben számíthatunk a szerkezet felbukkanására, amelyek a szövegek kisebb részét teszik ki. Úgy vélem azonban, hogy ennek ellenére lehetséges egy megközelítő leírást adni e szerkezetek használatáról történeti pragmatikai megközelítésben. Bár a kvantitatív elemzésnek is lennének előnyei, történeti pragmatikai nézőpontból előnyben részesítem a kvalitatív elemzést, ugyanis a kontextustípusok változása és a szerkezet funkcióváltozása véleményem szerint egyedül így tárható fel (vö. Kohlen, 2007). Egy ilyen jellegű vizsgálatban elengedhetetlen minden egyes előfordulást akár féloldali kontextusban megvizsgálni ahhoz, hogy a releváns faktorokat tisztázzuk (ki, kinek, miért, hogyan, mi célból hajtja végre a beszédaktust). Ehhez a megelőző és a rákövetkező beszédaktusokat is figyelembe kell venni, amelyek segítenek megállapítani a vizsgált szerkezet funkcióját és használatbeli árnyalatait. Ezen kívül a hasonló funkciójú szerkezeteket együttesen érdemes vizsgálni.

A vizsgált szövegekben talált 102 előfordulás közül 81 közvetlen interakciót leíró részben fordult elő, a maradék 21 pedig leíró részben. Ez a megkülönböztetés igazából a narratív szövegek esetében érdekes, amelyek tartalmazhatnak interakciós részeket is. Ezekben a szövegrészekben az elbeszélő valamelyik szereplő szavait közvetlen idézetként is

⁸ A *plàcia* jelen idejű, a *plagués* pedig múlt idejű forma.

megadhatja, (ami természetesen nem jelenti, hogy az szó szerint úgy is hangzott el) vagy elmondhatja saját szavaival. Más esetekben a szöveg szerzője „kiszól” az olvasóhoz, ami szintén interakciónak tekinthető. Más szövegek, így a parlamenti beszédek és a levelezések műfajuknál fogva közvetlen interakciónak vagy interakció átíratának tekinthetőek. Érdekebb az a megkülönböztetés, hogy a szerkezet használatával a beszélő ténylegesen végrehajt-e egy beszédaktust, azaz a beszédaktust megnevező ige performatív használatban áll-e, vagy pedig csak beszámol róla (l. (4) és (5) előfordulások). A kettő elkülönítése nem mindig egyszerű és egyértelmű (erről l. Nagy C., 2011:167–168). A narratív vs. interakciót leíró szövegrész és a performatív vs. leíró használat megkülönböztetés nem feltétlenül esik egybe, bár elég nagy az átfedés. Ugyanis egy közvetlen interakciót tartalmazó szövegrészben is előfordulhat leíró használat: a beszélő beszámolhat valaki más beszédaktusáról, vagy akár egy saját korábbi vagy jövőben tervezett beszédaktusáról. A (4) megnyilatkozás arra mutat példát, amikor valaki ténylegesen végrehajt egy beszédaktust a szerkezet használatával, az (5) pedig arra, amikor csak leírja azt. A (4) példa Jaume de Far egy kérése, amelyet az 1355. július 6-ai, barcelonai parlamenti gyűlésen hajtott végre a király és az infáns nevében beszélve.

(4) *E plàcia-us, senyors, de fer així bones e degudes provisions, com si lo senyor infant hic fos present, (Parl 23,26)*

‘És úgy **tessék** Önöknek, uraim, **megtenni** a megfelelő és szükséges intézkedéseket, mintha infáns urunk is jelen lenne.’

Az (5) példában Muntaner krónikás egy kérés korábbi végrehajtásáról számol be egy narratív szövegrészben.

(5) *e molt humilment suplicaren al senyor rei e al dit senyor infant que els plagués que ne perdonàs ço que fet havien contra ells, (Munt II 196)*

‘és nagyon alázatosan kérelték a királyt és az említett infáns urat, hogy **tessék nekik**, hogy megbocsássák, amit elkövettek ellenük’

Az (5) szövegrészben található leírás szerint a követek a *plaire*-szerkezetet használták a kérés végrehajtására. Ennek ellenére nem tudhatjuk, hogy pontosan hogyan hangozhatott el az eredeti megnyilatkozás, mindenesetre a leírás alapján feltételezhető, hogy a *plaire*-szerkezet alkalmazása legalábbis lehetséges lett volna a szóban forgó kontextusban.

A szerkezet használatában az előfordulások alapvetően két nagy csoportját érdemes elkülöníteni. 44 előfordulásban a beszélő valamely isteni vagy szent személy: (leggyakrabban) Isten, Jézus Krisztus vagy Szűz Mária tetszését kéri valamire, míg 58 esetben egy másik emberi személy tetszését. Jelen tanulmányban terjedelmi okok miatt csak ez utóbbiakat jellemezem röviden.

Az egyszerű emberi címzettek felé irányuló kérések további két nagy típusra oszthatóak fel: a kérés vonatkozhat a beszélő saját cselekvésére vagy valamely független dologra, amelyre nézve a beszélő engedélyt, hozzájárulást, jóváhagyást kér, illetve a címzett fél valamely cselekvésére, amikor is a tartalomtól függően kérésről, javaslatról, tanácsról stb. lehet szó. Előbbiből 17, utóbbiból 41 előfordulás található a korpuszban. Míg a legkorábbi szövegben (l. Jakab krónikája) csupán az első típus tűnik fel (mindössze 3 alkalommal), Muntaner későbbi krónikájában már mindkét típus megtalálható közel azonos arányban (14:22).

Tekintsük az első típust, amely úgy tűnik, történetileg a korábbi, elsődleges használat volt. A (6)-beli előfordulás Muntaner krónikájából származik. Az infáns részt szeretne venni a harcban, ehhez azonban apja engedélyére van szüksége, amelyet a *plaire*-szerkezettel kér, amely kétszer is megjelenik e szövegrészben.

- (6) *Respòs En Jacme Pere: – Pare senyor, plàcia-us que jo no meta negun en mon lloc en aquests afers, mas jo en persona que hi vaja. Que tot ço, senyor, que vós deïts, és veritat; que tots seran morts o preses; e així, plàcia-us que jo n'haja aquesta honor.* (Munt I 100)

'Jacme Pere így válaszolt: – Apámuram, **tessék neked, hogy** ne kelljen senkit a magam helyébe tennem ezekben az ügyekben, hanem én személyesen mehessek. Mindaz, uram, amit mondasz, igaz; hogy mindnyian meg fognak halni vagy fog-ságba esnek; így hát, **tessék neked, hogy** enyém lehessen ez a dicsőség.'

Ezekben a kontextusokban a beszélő vágyik a dolgok valamilyen állására, amelyhez egy hatalommal bíró személy engedélye, jóváhagyása szükséges. Ez a használat összefüggésbe hozható azzal, hogy a *plaire* 'tetszik' ige performatív igeiként is funkcionált a középkori katalánban⁹: performatív használatban jóváhagyás megadására volt alkalmas, ahogyan (7) megnyilatkozásban is látható. A *plaire* 'tetszik' ige performatívumként való használatának figyelembevételre elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük, miként válhatott a *plaire*-szerkezet direktívák végrehajtásának konvencionálisan indirekt eszközévé. A (7) megnyilatkozásban a *plaire* ige performatívumként szerepel. A részlet Desclot krónikájában, a „jó barcelonai gróf” legendáját leíró részben található. A német császár feleségét, hamisan, házasságtöréssel vádolják. A jó barcelonai gróf odautazik, hogy harcba szálljon a tisztességéért, hiszen különben halál várna a császárnéra. Előtte azonban beszélni szeretne vele, hogy lássa, tényleg hamisak-e a vádak, ehhez kéri a német császár jóváhagyását. (7)-ben a császár válasza látható.

- (7) – *Sènyer – dix l'emperador –, bé•m plau.* – (Desc II 51,18)
'– Uram – mondta a császár –, igen **tetszik** nekem.' (tkp. '**Rendben van./Jóváhagyom.**')

A hatalommal bíró személy tetszésére, jóváhagyására mint egy cselekvés végrehajtásának előfeltételére való hivatkozás teljes tagmondatként is megjelenhet. E használatból grammatikalizálódott a mai katalán *sisplau* 'kérem' kifejezés, amelyet Alturo és Chodorowska-Pilch (2009) vizsgált, amint már fentebb említettem. Ezt a használatot példázza a *plaire* ige első előfordulása a (8) szövegrészben, míg a második előfordulás a *plaire* ige performatív használatának egy másik esete. A krónikarészlet a kormányzó által követségbe küldött Abolcásim nevű szaracén és a király párbeszédét írja le, amelyről maga a király, I. Jakab számol be fejedelmi többesben.

- (8) *e, si a vós plau, jo tornaré a l'alçayt e dir-les-li he. E nós dixem: „A nós bé plau que y anets, e que les li digats,* (Jau 351)

⁹ Az egyes nyelvek és kultúrák eltérhetnek a tekintetben, hogy lexikailag mely beszédaktusokat különböztetik meg (ehhez l. Verschueren, 1999:132), illetve hogy az adott nyelvben mely igéknek van performatív használatuk (Traugott – Dasher, 2004 [2002]:225).

'és, **ha tesszik neked**, visszamegyek a kormányzóhoz, és megmondom neki. És azt mondtuk: „**Igen tetszik nekünk, hogy** menj és megmondd neki, (fejedelmi töb-
bes, tkp. **Rendben**, menj és mondd meg neki!)

Lényegében tehát a (6)-hoz hasonló előfordulások esetében a kérés szó szerint is értelmezhető: a beszélő egy beszédaktus végrehajtására, a jóváhagyásra szólítja fel a hallgatót. Ezzel a végére értünk az első típus bemutatásának, amelyet a 'tetszik' jelentésű ige szó szerinti használatként értelmezhetünk.

A szó szerinti jelentéstől való elmozdulás figyelhető meg a kontextusok másik típusában, amikor a kért cselekvés a címzett cselekvése, hiszen saját cselekvésre vonatkozóan a jóváhagyás nehezen értelmezhető. Ez a feltehetően később megjelenő és a későbbi szövegekben kizárólagossá váló típus a XV. század közepe táján egy új nyelvtani szerkezetet tesz lehetővé, hiszen az infinitívuszi tagmondat alanya koreferens a főmondat indirekt tárgyával: *plaire* felszólító értelmű alakja + részeshatározói komplementum + főnévi igenév 'tetsszen/tessék vkinek megtenni vmit' (l. alább a (10) előfordulást). A főnévi igenevet esetenként a *de* prepozíció vezeti be, a legtöbb esetben azonban prepozíció nélkül áll. A parlamenti beszédekben és a levelekben a főnévi igeneves szerkezet majdhogynem kizárólagossá válik. Ezzel az első típus (engedély, jóváhagyás kérése) el is tűnik, még a nem főnévi igeneves példákban sem fordul elő többé. Ez a szerkezet immár udvariassági stratégiaként értelmezhető. Tekintsük a (9) példát. Ennek kontextusa, hogy a király megparancsolja az admirálisnak, hogy 500 lovassal és az infánszal együtt azonnal Mallorcára menjen. A Muntaner krónikájából származó (9) szövegrész a király és az admirális szóbeli interakcióját írja le.

(9) *E l'almirall, qui era molt savi cavaller, dix al senyor rei: – Senyor, mercè: **plàcia-us que** em perdonets d'açò que us vull demanar.*

Dix lo senyor rei:

– *Almirall, demanats tot segurament, e deïts ço que volrets dir.*

– *Senyor, doncs **plàcia-us que** ens digats què és açò que us mou que nós anem a Mallorca.* (Munt I 226)

'Az admirális, aki igen bölcs lovag volt, azt mondta a királynak: – Elnézést (= kegyelem), Uram; **tessék neked, hogy** megbocsásd, amit kérdezni akarok.

A király azt mondta:

– Admirális, kérdezz csak nyugodtan, és mondd, amit mondani akarsz.

– Uram, akkor hát **tessék neked, hogy** megmondd nekünk, mi motivál, hogy minket Mallorcára küldj.'

Ezekben az előfordulásokban a beszélő nem a címzett engedélyét kéri, hanem egy cselekvés végrehajtását várja tőle. Erre azonban nem közvetlenül szólítja fel, hanem a „tetszésre” való felhíváson keresztül kívánja célját elérni. Bár bizonyos kontextusokban a direkt felszólító forma a mai katalánban, és úgy tűnik a középkori nyelvéllapotban sem számít/számított udvariatlannak, egyes beszédhelyzetek nagyobb fokú udvariasságot követelhetek meg. Erre utal a jelen történeti vizsgálat, a kérdéses szerkezet használati kontextusait vizsgálva ugyanis azt látjuk, hogy a címzettek az esetek nagy részében a társadalmi hierarchiában magasabban elhelyezkedő személyek. Kezdetben tehát egy udvariasnak számító használatról lehetett szó. A XV. század vége felé azonban már olyan kontextusokat is találunk,

amelyek kevésbé tisztelettudó hangvételt mutatnak, és jelentésükben a *pensar* 'gondol' ige felszólító értelmű alakjaival alkotott szerkezethez hasonlítanak, azaz inkább biztatást, sürgetést fejeznek ki. A következő levélrészletben (10) már a főnévi igeneves *plaire*-szerkezet jelenik meg a kérés végrehajtásakor. Tartalma alapján sürgető kérés, enyhe számonkérés érződik benne, amelyet a közeli baráti viszony is lehetővé tehetett a levélíró számára. A részlet ugyanis Joana Carbonell i de Soler-nek, Pere Miquel Carbonell anyjának Beatriu de Pinóshoz írt leveléből származik, amely Barcelonában kelt, 1479. október 18-án. Beatriu de Pinós Milany-Vallfogona bárónője volt és a két családot barátság fűzte össze.

(10) *Mon fill se meravella molt com no li haveu tramès oli o forment per ço que ha fet per vostra senyoria. Plàcia-us de recordar-vos d'ell e de mi, així com prometés ans que partísseu d'ací.* (EpC1 or 109)

'A fiam nagyon csodálkozik, hogy nem küldtél neki olajat vagy búzát mindazért, amit nagyságodért tett. **Tessék neked megemlékezni** róla és rólam (**tkp. legyél szíves, gondolj ránk**), ahogyan megígérted, mielőtt elmentél.'

Egyes késői előfordulásokban pedig már pusztán szemantikailag kiüresedett udvariassági fordulatnak tűnik a szerkezet használata, ahogyan Joan Bernat de Marimon szakszervezeti tag 1482. január 27-ei, a barcelonai tanácsosoknak írt hivatalos levelében (11):

(11) *Plàcia-us, com abans poreu, remetre'm lo correu.* (EpC1 or 80)

'**Tessék** Önöknek leveletem mihamarabb **megvála szólni.**' (**tkp. Mielőbbi válaszukat várva.**)

Összefoglalásképp elmondhatjuk, hogy a fentebb bemutatott előfordulások direktívák végrehajtására voltak használatosak a középkori katalánban. A korai előfordulások a *plaire* ige performatívumként való használatán alapulnak, ezekben lehetséges a szó szerinti értelmezés: a beszélő a címzettet egy tényállással kapcsolatban tetszése kifejezésére szólítja fel. Az előfordulások egy másik – feltehetően később megjelenő – csoportja esetében azonban már egyértelmű, hogy a kérés nem a címzett tetszésének kinyilvánítására vonatkozik, hanem magának a cselekvésnek a végrehajtására, tehát egyfajta indirektségről van szó. Ezek egy olyan stratégiát képviselnek, amelyben a szó szerinti jelentés értelmében a nyelvhasználó a kérés súlypontját a kért cselekvésről áthelyezi a címzettnek a cselekvés végrehajtására való hajlandóságára, tetszésére, valójában azonban a cselekvés végrehajtását szeretné elérni. A történeti adatok elemzése arra utal, hogy a kérésnek ez a formája az udvariassággal hozható kapcsolatba, ezért a következő pontban kísérletet teszünk a fentebb elemzett példák értelmezésére Brown és Levinson (1987 [1978]) udvariassági modelljében.

7. A vizsgált szerkezet használatának értelmezése Brown és Levinson (1987 [1978]) modelljében¹⁰

A jelen tanulmányban vizsgált középkori katalán nyelvhasználati stratégiák elhelyezhetőek Brown és Levinson (1987 [1978]) modelljében. A direktívák ebben az elméleti keretben azon beszédaktusok közé sorolhatóak, amelyek inherensen fenyegetik az arcukat (az

¹⁰ A modellről magyar nyelven jó összefoglalót ad Nemesi (2009:71–76).

arculat fogalmához l. Brown – Levinson, 1987 [1978]:61–64), mégpedig alapvetően a hallgató negatív arculatát, azáltal, hogy korlátozzák őt a cselekvés és választás szabadságában. Ezért udvarias szándék esetén általában enyhítéssel, „orvoslással” igyekszünk végrehajtani őket, amihez minden nyelvben rendelkezésre állnak különböző nyelvi stratégiák. Az ún. orvosló jóvátétel két fő formáját Brown és Levinson (1987 [1978]:70) „pozitív” (közelítő) és „negatív” (távolító) udvariasságnak nevezte el.

Jelen tanulmányban a *plaire* ige felszólító értelmű, kötőmódú alakjaival alkotott szerkezetek használatával végrehajtott direktívák két csoportját mutattam be. Az udvariasság kérdéskörét illetően az a lényeges, hogy az első csoportba tartozó, engedélykérő direktívák és az egyéb direktívák között az indirektség tekintetében van különbség. Az engedélykérő direktívákat ugyanis értelmezhetjük úgy, hogy a beszélő arra kéri a hallgatót, hogy fejezze ki tetszését. Más szóval, ezek szó szerinti értelmezést engednek meg, hiszen a tetszés kifejezése a *plaire* igei performatívummal maga az engedélyadás beszédaktusa volt a középkori katalánban. Az engedélykérés beszédaktusa inkább a beszélő, semmint a hallgató arculatára nézve jelent fenyegetést, ezért nem meglepő, hogy orvoslás nélkül is végrehajtható.

A kontextusok kiterjesztése révén alakulhatott ki az újabb használat: az indirekt kérések esete, amikor is a kérés a címzett egy cselekvésére vonatkozik, aki így nyomás alá kerül, hogy végrehajtsa-e azt vagy sem. Ezekben a példákban tehát már a hallgató arculatát fenyegető aktusokról van szó, amelyeket ezért a beszélő „orvosolva” hajt végre. A vizsgált stratégia a negatív udvariasság körébe tartozik: a beszélő a hallgató negatív arculatára van tekintettel (l. *Legyél indirekt!, Minimalizáld a ráhatást (nyomásgyakorlást)!*, Brown – Levinson, 1987 [1978]:129–145, 176–178). Az indirektség nagyobb fokú udvariasságot eredményez, a beszélő a kérés hangsúlyát a cselekvésről a címzettnek az arra való hajlandóságára, tetszésére helyezi át, a kért cselekvés megtétele ilyen módon a címzett saját akaratán fog múlni.

Ugyanakkor értelmezhető a stratégia a pozitív udvariasság megnyilvánulásaként is, hiszen a hallgató pozitív arculata kerülne veszélybe, amennyiben a beszélő nem törődne az érzéseivel, szándékaival, vágyaival (l. *Legyél tekintettel a H érdekeire, szükségleteire, akaratára!*, Brown – Levinson, 1987 [1978]:101–104). Ennek elkerüléseként is értelmezhető a vizsgált stratégia, hiszen a beszélő arra helyez hangsúlyt, hogy igenis érdeklí a címzett akaratí világa, hajlandósága.

A kérdést megközelíthetjük a beszélő oldaláról is. Kérés végrehajtása esetén a beszélő pozitív arculatát is annál nagyobb veszély fenyegeti, minél kisebb a hallgató hajlandósága a kért cselekvés végrehajtására. Ezért a vizsgált stratégia úgy is értelmezhető, mint a beszélő pozitív arculatának fenyegetettségét mérséklő eljárás, amely a hallgató hajlandóságának az esélyét hivatott növelni.

A tartalomtól függően a direktíva lehet kérés, javaslat, parancs stb., amelyek a beszélő és a hallgató érdekei mentén különíthetőek el.¹¹ Míg előbbi a hallgató negatív, utóbbiak a

¹¹ Az illokúciós erő megállapításában segíthetnek többek között a vizsgált szerkezeteket tartalmazó megnyilatkozásokban vagy azok környezetében előforduló beszédaktus igék, egyes határozók, a fordításban előforduló példák, szövegszerű megfelelések stb. Ezeket a tényezőket a kutatás során figyelembe vettem, bemutatásukra azonban terjedelmi okok miatt itt nincs lehetőség.

pozitív arculatára nézve jelentenek fenyegetést. A gyakorlatban azonban az egy típusba tartozó beszédaktusokat igen nehéz elkülöníteni, ha nem lehetetlen, és ez nemcsak a történeti kutatásra érvényes¹². Ezzel a kérdéssel azonban itt most nem foglalkozhatunk.

Egyes szociológiai tényezők is befolyásolhatják, hogy a nyelvhasználók milyen udvariassági stratégiát választanak: pl. a társadalmi távolság, a hatalmi viszonyok vagy az arculatfenyegetés mértéke. A jelen írás bevezetőjében bemutatott nagyobb projekt tágabb kontextusát is figyelembe véve elmondható, hogy a vizsgált három szerkezet közül a *plaire* igével alkotott szerkezet az, amelyet leginkább a hierarchiában magasabban álló címzett esetén alkalmaztak, így feltehetőleg kiemelten udvarias formulának számított a vizsgált korszakban.

8. Konklúzió

Tanulmányomban a *plaire* 'tetszik' ige felszólító értelmű alakjaival alkotott szerkezetek egyes használatait mutattam be a középkori katalánban XIII–XVI. századi korpusz alapján, történeti pragmatikai megközelítésben. Amellett érveltem, hogy az egy funkcionális mezőbe tartozó nyelvhasználati jelenségeket együttesen kell és érdemes vizsgálni, ugyanakkor egy adott igén alapuló nyelvhasználati stratégia vizsgálatakor annak egyéb funkcióit is hasznos feltérképezni. Bár a jelen tanulmányban vizsgált szerkezetek korai használatáról csak kevés adat áll rendelkezésre, részletes kontextuális elemzésre alapozva mégis megkockáztathatóak bizonyos feltevések a szerkezet jelentésének és funkcióinak változásáról. Hipotézisem szerint a *plaire* 'tetszik' ige performatív igeiként való használatát a vizsgált nyelvállapotban alapvetőnek tekintem a vizsgált nyelvhasználati stratégiák kialakulásában. A hierarchiaviszonyok fontosak: a hierarchiában magasabban elhelyezkedő személy a jóváhagyás, engedélyadás beszédaktusát végrehajthatja tetszése kinyilvánítása által: erre szolgált a középkori katalánban a *plaire* 'tetszik' ige performatív használatban.

Az előfordulások egy csoportja olyan kontextusban jelent meg, amikor a beszélő e beszédaktus végrehajtását kívánta a hallgatótól és közvetlenül felszólította erre. Azokat az előfordulásokat, amikor a beszélő egy a hierarchiában magasabban álló személyt kér meg tetszésének kifejezésére, azaz jóváhagyásra, az engedélykérő direktíva eseteiként, szó szerinti felszólításként elemeztem. Ebből a használatból alakulhatott ki egy újabb használat, amikor is a kérés a címzett saját cselekvésére vonatkozik. Ezek az igei szerkezetek feltehetőleg direktívák udvarias (nem a searle-i értelemben) közvetett végrehajtásának konvencionális eszközei voltak a vizsgált nyelvállapotban. Az új használat még őrzi a régi egyes kontextuális jellegzetességeit, ezért lehet az, hogy ezek a már indirektnek tekinthető kérések kezdetben a hierarchiában magasabban elhelyezkedő személyek felé irányulnak és így elég udvariasak. Később a kontextusok kiterjedtek olyan esetekre, amikor a direktíva már nem is annyira tűnik udvariasnak, inkább csak üres formulának, esetleg maga a tartalom sürgető vagy számonkérő. A jelentésváltozás későbbi állomásának tarthatjuk, amikor a szerkezet olyan kontextusokkal is kompatibilissé válik, ahol a beszélő van hatalmi pozí-

¹² Ezért nem meglepő, hogy Taavitsainen és Jucker (2007) arra a megállapításra jutnak, hogy az egyszóval szemantikai mezőhöz tartozó beszédaktus igeiket együttesen érdemes vizsgálni.

cióban, vagy pedig egyenlőség van a felek között: ilyenkor nemcsak kérésről, hanem akár parancsról vagy tanácsról is szó lehet.

Hogy a vizsgált szerkezetek indirekt direktívák végrehajtására való használata a kért cselekvés végrehajtásának egyik előfeltételén (t.i. a hallgató hajlandóságán) alapszik, az jól látszik abból, amikor a *ploure* ige egy teljes tagmondatban szerepel, amelyet udvariassági formulaként közbeszúr a beszélő (vö. ún. udvariassági feltételes mondatok). E használatból alakult ki a *sisplau* 'kérem' udvariassági kifejezés is a katalánban. Bár a *ploure* ige használatán alapuló, a jelen tanulmányban tárgyalt szerkezetek mára kiszorultak a katalán nyelvhasználatból, az ezekkel „rokon” *sisplau* kifejezés a mai napig használatos.

Végül, a jelen tanulmányban bemutatott katalán 'tetszik' jelentésű igén alapuló nyelvhasználati stratégiákat és azok történeti alakulását érdemes lenne a jövőben összevetni a magyar *tetszik/tessék* alakok hasonló használataival és nem utolsósorban történeti fejlődésével, amelyről napjainkig még szintén nem született kielégítő leírás.

Történeti szövegek

(Jau) *Llibre dels fets del rei en Jaume*. Vols 1–2. Barcelona: Barcino. 1991.

(Desc) Desclot, Bernat. *Crònica*. Vols. 1–5. Barcelona: Edicions 62. 1990.

(Munt) Muntaner, Ramon. *Crònica*. Vols. 1–2. Barcelona: Edicions 62. 1979/1990–1991.

(Per) Ramon de Perellós. *Viatge del vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al Purgatori nomenat de Sant Patrici. Novel·les amoroses i morals*. Barcelona: Edicions 62. 1982.

(Parl) Albert, Ricard – Joan Gassiot (szerk.). *Parlaments a les corts catalanes*. Barcelona: Barcino. 1928.

(EpC) Cahner, Max (szerk.). *Epistolari del Renaixement*. Valencia: Clàssics Albatros. 1977–1978. Vol. 1. 21–57, 62–133, 137–198, Vol. 2. 73–77, 88–129.

(Ger) Duran, Eulàlia (szerk.). *Cròniques de les germanies: les cròniques valencianes sobre les germanies de Guillem Ramon Català i de Miquel Garcia*. València: Eliseu Climent.

Felhasznált irodalom

Alturo, Núria – Chodorowska-Pilch, Marianna (2009). La gramaticalització de “sisplau”. Barcelona, *Els Marges*, 88. 15–38.

Arnovick, Leslie K. (1999). *Diachronic Pragmatics: Seven Case Studies in English Illocutionary Development*. (Pragmatics & Beyond New Series 68). Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.

Austin, John L. (1990 [1962]). *Tetten ért szavak*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Beardsley, Wilfred A. (1921). *Infinitive constructions in old Spanish*. New York: Columbia University Press.

Brown, Penelope – Levinson, Stephen C. (1987 [1978]). *Politeness – Some Universals in Language Usage*. (Studies in Interactional Sociolinguistics 4). Cambridge: Cambridge University Press.

Bruguera, Jordi (1981). La locució prepositiva „de part”, el present històric i el perfet perifràstic en la Crònica de Jaume I. *Estudis de llengua i literatura catalanes III, Miscel·lània Pere Bohigas I*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 27–42.

Jacobs, Andreas – Jucker, Andreas H. (1995). The historical perspective in pragmatics. Jucker, Andreas H. (szerk.). 1995. *Historical pragmatics*, Amsterdam: Benjamins. 3–27.

- Jucker, Andreas H. – Taavitsainen, Irma (2000). Diachronic speech act analysis. Insults from flying to flaming. *Journal of Historical Pragmatics*, 1/1. 67–95.
- Jucker, Andreas H. – Taavitsainen, Irma (szerk.) (2008). *Speech Acts in the History of English*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Kohnen, Thomas (2000). Explicit performatives in Old English: A corpus-based study of directives. *Journal of Historical Pragmatics*, 1/2. 301–321.
- Kohnen, Thomas (2007). Text types and the methodology of diachronic speech act analysis. Fitzmaurice, Susan M. – Taavitsainen, Irma (szerk.). 2007. *Methods in Historical Pragmatics*, Berlin/New York: de Gruyter. 139–166.
- Montgomery, Thomas (1988). *Medieval Spanish Epic: Mythic Roots and Ritual Language*. University Park (Pennsylvania): The Pennsylvania State University.
- Nagy C., Katalin (2011). A diakrón beszédaktus-kutatás egyes módszertani problémáiról. Gécség, Zsuzsanna (szerk.). *LingDok10: Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*, Szeged: SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. 155–179.
- Nemesi, Attila László (2009). *Az alakzatok kérdése a pragmatikában*. (Pragmatika 1). Budapest: Loisir.
- Searle, John R. (1988 [1975]). Közvetett beszédaktusok. Pléh, Csaba – Siklaki, István – Terestyéni, Tamás (szerk.) *Nyelv, kommunikáció, cselekvés I*, Budapest: Tankönyvkiadó. 53–67.
- Searle, John R. (1975). Indirect speech acts. Cole, Peter – Morgan, Jerry L. (szerk.). 1975. *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*, New York: Academic Press. 59–82.
- Taavitsainen, Irma – Jucker, Andreas H. (2007). Speech act verbs and speech acts in the history of English. Fitzmaurice, Susan M. – Taavitsainen, Irma (szerk.). 2007. *Methods in Historical Pragmatics*, Berlin/New York: de Gruyter. 107–138.
- Traugott, Elizabeth C. – Dasher, Richard B. (2004 [2002]). *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Verschueren, Jef (1999). *Understanding pragmatics*. London: Arnold.